

Nr 263

Av herrar **Wachtmeister** och **Edlund**, angående riksdagens ombudsmäns verksamhet.

MO skall (regeringsformen § 96) "hava tillsyn över lagars och författningars efterlevnad, i vad de skola av dem, som i allo äro underkastade ämbetsansvar, tillämpas samt vid vederbörliga domstolar i laga ordning tilltala dem, som uti sina ämbetens utövning av våld, mannamån eller annan orsak någon olaglighet begått eller underlåtit att sina ämbetsplikter behörigen fullgöra".

Hans åtalsskyldighet är dock icke ovillkorlig. I instruktionen § 4 heter det nämligen: "Finner ombudsman någon, vars ämbetsutövning står under hans tillsyn, hava felat endast av ovarsamhet, utan vrång avsikt må han låta bero vid vunnit rättelse eller avgiven förklaring eller vad eljest förekommit i saken."

Det kan ur dessa bestämmelser svårligen utläsas, att i MO:s uppgifter skulle ingå att förklara åtgärder, som granskats av honom, för olämpliga eller felaktiga. Skillnaden mellan sådana förklaringar och tillrättavisning i form av varning torde i realiteten vara hårfin, och de uppfattas också av allmänhet och press som domar. Den skillnad som föreligger består i att MO:s förklaringar i motsats till en tillrättavisning icke kan överklagas och att de icke införs i anteckningsbok för tillrättavisningar men genom offentliggörandet får hårdare verkningar. När den ursprungliga instruktionen för MO fastställdes, påpekades uttryckligen, att ombudsmannen endast vore åklagare utan någon vare sig disciplinär eller annan domsrätt. Genom sina "lämplighetsbedömanden" har emellertid MO numera för allmänheten kommit att framstå som en av våra högsta domare. Tidningsrubrikernas "MO-domar" drabbar ofta den som över huvud taget ej gjort sig skyldig till något åtalbart, och den drabbade kan knappast gå till motangrepp under åberopande av ombudsmannainstruktionens § 11, som talar om förolämpning genom olagliga påståenden.

Som 1914 års ombudsmannakommitté anförde äger MO varken disciplinär eller annan domsrätt, och ett uttalande av honom, även om det sker i samband med ett eftergivande av åtal, är och förblir inte mer än en av MO uttalad uppfattning utan bindande verkan för den till vilken uttalandet är riktat.

Eftersom det icke tillkommer MO att utfärda för befattningshavare bindande anvisningar beträffande det sätt varpå tjänsten skall utföras, saknas stöd i instruktionen för en bedömning från MO:s sida ur ren lämplighetssynpunkt beträffande vidtagen åtgärd, där intet fel kan läggas vederbörande till last. MO har emellertid i skrivelse till militärbefälhavaren i första militärområdet den 28 september 1960 framhållit, att han under sin ämbetsutövning alltsom-

oftast funnit anledning att i gjorda uttalanden beteckna av befattningshavare vidtagna åtgärder såsom mindre lämpliga, utan att han därvid lagt vederbörande till last att det som förevarit vore av beskaffenhet att bära för denne medföra ansvar. MO har därvid tillagt: "Det kan naturligen icke ifrågakomma att jag skall avstå från eller begränsa utövandet av denna i min ämbetsutövning ingående befogenhet endast på den grund att den befattningshavare, som berörts av ett uttalande av nu avsedd art, till äventyrs skulle förklara sig icke vilja godtaga av mig uttalad uppfattning angående lämpligheten av företagen åtgärd."

Härav framgår, att MO anser i sin ämbetsutövning ingå en befogenhet att "beteckna" en vidtagen åtgärd såsom mindre lämplig, utan att åtgärden av honom anses innebära tjänstefel. Till stöd för denna sin åsikt har MO emellertid icke åberopat och icke heller kunnat åberopa någon instruktionsbestämelse, och det måste då ifrågasättas huruvida nyssnämnd befogenhet verkligen kan sägas tillkomma MO. I intet fall äger han påfordra, att vederbörande skall i sin fortsatta tjänsteutövning rätta sig efter en sådan bedömning, som intet annat är än ett uttryck för en personlig och subjektiv åsikt.

Det får icke bli så, att MO-institutionen, som tillkommit i rättssäkerhetens intresse, åsidosätter detta intresse genom att börja tillämpa en praxis utan stöd i instruktionen och utan att bereda de tilltalade möjlighet att få sin sak objektivt prövad. MO är lika litet som någon annan ofelbar, och ett ogillande av åtal väckt av honom är ingen unik företeelse. Det är därför av största vikt för rättssäkerheten, att den som anser sig obefogat klandrad av MO har möjlighet att få sin sak prövad av domstol även i sådant fall där MO ansett saken icke behöva föranleda åtal, eller där MO utan att beteckna någon åtgärd som tjänstefel förklarat den vara olämplig. Det av första lagutskottet vid 1957 och 1961 års riksdagar gjorda uttalandet, att det vore envar obetaget att fästa utskottets uppmärksamhet på förment felaktigt avgörande av ombudsmannen, är icke tillräckligt korrektiv, enär en rent politisk församling aldrig kan ersätta en domstol.

I ett fall, som 1961 tilldrog sig stor uppmärksamhet, hade MO dels uttalat, att en regementschef i vissa avseenden förfarit på ett mindre lämpligt sätt, dels i ett fall bedömt samme chefs förfarande som felaktigt men låtit vid denna erinran bero. Den tilltalade ville icke godtaga MO:s erinringar utan begärde att bli åtalad. Trots att chefen för armén i vissa avseenden stödde regementschefen, vägrade MO att anställa det begärda åtalet. Det är inte mer än naturligt, att den tilltalade, när han på detta sätt förvägrades möjlighet att genom domstols objektiva prövning eventuellt bli frikänd och rehabiliterad, fann sig vara föremål för rena godtycket, detta så mycket mera med tanke på vad som inträffade något år senare. Då hade nämligen MO förklarat, att en överste och chef för fortifikationskåren i två avseenden begått tjänstefel. Även här lät MO saken bero vid sina erinringar, men översten begärde att MO antingen skulle ompröva

sitt beslut eller också anställa åtal. MO åtalade då översten, som av Svea hovrätt enhälligt frikändes. MO förde saken vidare till högsta domstolen, som i oktober 1963 fastställde hovrättens dom. Tack vare MO:s åtal fick alltså detta sistnämnda fall en för den tilltalade lycklig utgång, om man bortser från alla de onödiga och fullkomligt omotiverade påfrestningar för vilka denne under tiden utsatts.

Man har sökt motivera den praxis som på senare tid börjat tillämpas med inledningsbestämmelsen, att MO skall utöva allmän tillsyn över lagars och författningars efterlevnad, men denna tillsyns verkställande anges genom de följande bestämmelserna om åtal och åtalseftergift. En jämförelse med bestämmelserna för riksåklagaren visar att skyldigheter och befogenheter i fråga om åtal eller åtalseftergift är likartade. För riksåklagaren tillkommer särskilda befogenheter på grund av hans ställning som överordnad till åklagarna. Enligt dessa äger han disciplinär befogenhet över åklagarna samt rätt att meddela dem anvisningar i deras ämbetsutövning. Just frånvaron av dylika bestämmelser i MO-instruktionen visar att denne icke äger någon motsvarande befogenhet. Ett förtydligande av instruktionen synes sålunda kunna inskränkas till ett understrykande av att MO endast är åklagare utan vare sig disciplinär eller annan domsrätt eller rätt att utfärda anvisningar eller uttala sin uppfattning om tjänstemans åtgärder i övrigt.

Det måste anses vara av väsentlig betydelse, att MO-institutionen även bland den militära befälspersonalen omfattas med förtroende och respekt. Det är under sådana förhållanden nödvändigt, att MO avhåller sig från uttalanden som icke har direkt stöd i instruktionen och som är ägnade att väcka icke blott diskussion utan också opposition. Ett återställande av rättssäkerheten torde dock kunna ernås utan särskilt tillägg till instruktionen. Om lagutskottet i detta sammanhang understryker att ombudsmannen skall vara endast åklagare, och att han vid fullgörandet av denna uppgift skall följa för andra åklagare gällande allmänna regler, skulle de subjektiva uttalandena i övriga fall upphöra och normala rättsliga förhållanden komma att råda mellan åklagare och anklagad.

Det kan vara skäl att här även beröra frågan om införande av namn i riksdagens ombudsmäns årsberättelser. Här utsätts av princip alltid vederbörandes namn, därest ärendet icke rör den personliga integriteten eller uppgifter om någons sinnesbeskaffenhet eller dylikt. Härav följer, att i varje ärende, som ej föranlett någon åtgärd eller blott ringa sådan, vederbörande måste skylta i ämbetsberättelsen. Någon bestämmelse om hur här skall förfaras föreligger oss veterligt icke. Vi vill därför hänvisa till en uppsats i tidskriften Juristnytt nr 12/1962, där Juristförbundets ordförande, borgmästare Carl Svennegård, under rubriken "Privatlivets helgd" skriver bl. a. följande:

På de nyssnämnda instanserna (JK, JO, MO, RÅ m. fl.) bör väl allmänheten och tjänstemännen kunna ställa samma krav på hänsyn och ansvar, som publi-

cistklubben ställer på tidningsmännen. Om det verkligen gäller förseelser av allvarligare art bör de här angivna grupperna av medborgare visas samma hänsyn som andra tilltalade och dömda. I regel finns det inte något intresse att publicera namn. Om ärendet är av principiell vikt så kan detta motivera publicering, men ingalunda utsättande av namn. Avsikten är ju inte att den enskilde syndaren skall schavottera. Publiceringen av namnet får ju inte av JK, JO etc. användas såsom brottspåföljd. I synnerhet gäller detta om vederbörande är tveksam huruvida ett åtal skulle bifallas av domstolen.

Vi kan icke finna något att invända emot ovanstående citat. Det borde tvärtom vara angeläget, att riksdagen i detta avseende föreginge med gott exempel.

Under hänvisning till vad ovan anförts, får vi därför hemställa,

att riksdagen ville besluta

dels att sådana åtgärder måtte vidtagas, att nuvarande för rättssäkerheten otillfredsställande förhållanden inom MO:s verksamhetsområde undanröjs,

dels att namn på tilltalade personer i fortsättningen icke skall utsättas i riksdagens ombudsmäns ämbetsberättelser.

Stockholm den 23 januari 1964

Hans Wachtmeister

Dag R. Edlund
